

DI EDEBÎYATA KURMancî DE FABLÊN MENZÛM Û NIMÛNEYA HELBESTA XULDÎ

SEHER BÎŞAROĞLU

Beşa Ziman û Çanda Kurdî - Zanîngeha Mardîn Artukluyê/ Turkîya

PUXTE:

Fabl cureyeke nivîsê ye ku di wan de ji dêvla mirovan ajal, riwek û tiştên derveyî însanan diaxivin û tevdigerin û kêş be jî di fablan de mirov jî hene. Fabl bi gelemperî ji bo şîret, dersdayîn û ji bo zarokan têne nivîsandin. Di nav edebîyatên klasîk, gelêrî û modern de nimûneyên fablan têne dîtin. Di nav edebîyatên cihanê de cureya fablê jî rewac dîtiye û gelek berhem bi vê cureyê hatine nivîsîn. Dema li edebîyata Kurdî ya klasîk û gelêrî tê mêzekirin tê dîtin ku fablên menzûm jî hatine nivîsîn.

Di vê xebatê de bi taybetî dê du helbestên Seyda Mela Xalidê Xuldî yên bi navê “*Xem û Kederê Me Bela Dibin bi Xeberdan û Mijûlîya Teyran û Qulingan ra*” û “*Mijûlîya Qulingê Wekîlê Teyran bi Xuldîyê Dilbirîn ra*” were nîrxandin. Herwiha dê li ser helbestên Kurmancî yên ku bi cureya fablê hatine nivîsîn jî were sekinîn.

Seyda Mela Xalidê Licewî di sala 1940î de li Licê hatiye dinyayê û di sala 2011an de li Îzmîrê wefat kiriye. Seyda Mela Xalidê Xuldî li cem gelek aliman xwendîye û îcâznameya xwe ji Şêx Ebdulkerîmê Miderîs wergirtiye.

Licewî berhemên cur bi cur nivîsîne; yek ji van berheman jî *Dîwana wî* ye ku bi Kurdîya Kurmancî ye. Di *Dîwana* xwe de bi piranî mexlesa Xuldî bi kar anîye û ev *Dîwan* jî alîyê qewareya xwe ve têra xwe mezin e. Di *Dîwana wî* helbestên bi navê “*Xem û Kederê Me Bela Dibin bi Xeberdan û Mijûlîya Teyran û Qulingan ra*” û “*Mijûlîya Qulingê Wekîlê Teyran bi Xuldîyê Dilbirîn ra*” bi cureya fablê hatine nivîsîn. Ev fablên Xuldî bi malikan hatine hûnandin. Dema li edebîyata Kurmancî ya Klasîk û gelêrî tê mêzekirin tê dîtin ku helbestên bi cureya fablê hatine nivîsîn li gorî yên pexşanî ne zêde ne. Ji ber vê yekê helbestên bi vî rengî xwedî cihekî taybet in. Ev helbesta navborî ya Xuldî hêj destxet e û nehatiye çapkirin û dê cara ewil di vê xebatê de were pêşkêşkirin.

Di vê xebatê de dê ev helbesta Xuldî bê latînzekirin û tevî destxetê dê di dawîya vê xebatê de were dayîn. Di vê xebatê de dê helbesta Xuldî ji alîyê teşê û naverokê ve were nîrxandin. Tevî vê helbesta navborî dê li ser fablên Kurmancî yên ku bi şeweya helbesta klasîk û fablên gelêrî yên kêşdar û bi qafîye hatine nivîsîn dê were rawestîn. Ev helbestên ku bi cureya fablê hatine nivîsîn dê werin tespîtîkirin û dê ji alîyê teşeyê ve ev fabl bên nîrxandin.

Peyvên Serekî: *Seyda Mela Xalidê Licewî, Xuldî, Fabl, Edebîyata Kurmancî, Menzûm.*

DESTPÊK:

Cureya fablê di nav edebîyatên cihanê de gelekî hatiye tercîhkirin. Nivîskaran hem bi awayê pexşan hem jî bi awayê menzûm carinan jî hem pexşan hem jî menzûm bi awayê têkel fablên xwe nivîsîne. Seyda Mela Xalidê Xuldî jî fabla xwe bi awayê menzûm

û bi teşeya mesnewîyê nivîsîye. Berî ku em derbasî pênaseya fablê bibin divê em behsa têgeha menzûmeyê bikin.

Menzûme ji peyva nezmê hatiye dariştin. Nezm jî ew metnên ku bi wezn û qafîye ne. Menzûm ew berhemên ku bi awayê helbestkî hatine nivîsîn. Menzûme tê maneya helbesta menzûm. Di menzûmeyan de her cure agahî û peyamên exlaqî dikare were dayîn (Çıkla, 2009, r.64). Di menzûmeyan de helbestvan çîroka xwe bi awayekî helbestkî bi kêş û serwa dinivîse. Menzûme ji ber bi kêş û serwa têne nivîsîn bi aheng in û ji ber vê yekê bêtir bala mirovan dikişînin û di bîra mirovan de dimînin. Herçiqas menzûme bi awayê helbestkî û bi kêş û serwa bin jî ji alîyê helbest, estetîk û şaîrtîyê ve qels in (Çıkla, 2009, r. 71). Lewra armanca sereke ya helbestvan ne edebîî û estetîk e, nivîskar di metna xwe de dixwaze xwênerê xwe fêr bike, ders bide û şîretan bike. Dema em li fabla Xulî mêze dikin tê dîtîn ku wî jî bi awayê menzûm fabla xwe nivîsîye.

Di vê xebata xwe de em dê li ser fablên Kurmancî yên menzûm bisekinin. Di nav helbestvanên Kurmancî de bi cureya fablê helbest hatine nivîsîn. Em dê di vê xebata xwe de li ser danasîna cureya fablê, li ser dîroka fablê, di edebîyata Kurdî ya Kurmancî de fablên menzûm û bi berfirehî li ser jîyana Mela Xalidê Licewî û fablên wî bisekinin.

1. JI CUREYÊN EDEBÎ FABL

Bêjeya “fabl”ê ji Latînî ji bêjeya “Fabula”yê çêbûye û fabl tê maneya vegotin, efsane û axaftinê (Karabacak 2015). Fabl ew çîrokên ku lehengên wan ajal, giya û tiştên gîyanbar û negîyanbar in. Fabl ji alîyê mijarên xwe ve kurt in û bêhtir ji bo armanca şîret û dersdayînê têne nivîsîn (Okur 2014). Di fablan de leheng bi piranî ajal in û wekî mirovan difikirin, diaxivin û tevdigerin. Bi kurtasî taybetîyên fablan ev in:

- Lehengên wan bi piranî ajal in.
- Fabl hem menzûm hem jî bi awayê pexşan dikarin werin nivîsandin.
- Bi piranî di dawîyê de şîret tê dayîn û jê derseke exlaqî tê wergirtin.
- Bi piranî nivîskarê fablan ne dîyar in (Ji bo agahîyên berfirehtir bnr: Altan A., Metin G., Babadağ O., Polat F., 2021, 134).

Dema em li edebîyatên cîhanê mêze dikin tê dîtîn ku fabl gelek rewac dîtine û hatine nivîsîn. Di edebîyata cîhanê de ev cûre gelekî hatiye hezkirin û ji ber vê yekê bi hezaran nimûneyên vê cureyê hatine nivîsîn.

1.1. Di Edebîyata Cîhanê de Fabl

Fabl cureyeke edebîye ku lehengên wê bi piranî ji ajal û riwek, tiştên gîyanbar û ne gîyanbar û kêmbê jî ji mirovan pêk tên. Gelek caran ji bo mebestên cihê hatiye bikaranîn weke: perwerdekirina civakê, perwerdekirina zarokan, vegotina fikrên siyâsî, ji bo xweş wext derbaskirinnê, ji bo hîcvê û hwd. Bi kîjan cureyê hatibe nivîsîn jî fabl gelekî hatine hezkirin.

Li gorî nêrînekê fabl ewil di nav gelê Yûnanan de derketiye û belav bûye û li gor nêrîneke din jî fabl cara ewil ji nav çanda Hindîyan derçûye. Herçiqas mînaka ewil a fablê ber bi Aîsopos (Ezop)ê (b.z. sedsala 6em) Yûnanî ve hatibe nîspetkirin jî agahîyeke teqez di vê mijarê de nîne. Ezop van çîrokan ji bo xweşwext derbaskirinê nivîsîye. Çîrokên Ezop berî zayînê di sala 300î de bi navê *Aîsopos* hatine berhevkirin (Îpek, 2012, r.80-82). Em mînakên herî ewil yên edebîyata Hindûyan berî zayînê di salên 100-300î de dibînin. Mînaka ewil *Pançatantra* ye û bi zimanê Sanskrîtî hatiye nivîsîn. Wisa tê zenkirin ku berî Îsa di sala 200î de li Qeşmîrê hatiye berhevkirin. Piştî ev berhem piştî zayînê di

sala 750î de ji alîyê kesekî bi navê Ebdullah Îbnî el-Muqaffa ve weke *Kelîle û Dimme* hatiye wergerandin û ev berhem ji alîyê Beydaba ve hatiye vegotin. Bi vî awayî ev berhem li Rojhilata Navîn û li Rojava berbelav bûye (Karabacak, 2015, r.48-49).

Di edebîyata Yûnanî de ev cure gelekî hatiye bikaranîn û di vê edebîyatê de mînakên ewil ên fablê ji alîyê Ezop (b.z.s.s 6em), Hesiodos berî zayînê di sedsala 8an de û ji alîyê Stesîhor ve berî zayînê di salên 640-555an de hatine dayîn (Okur, 2012, r.80-81, Karabacak, 2015, r. 39). Piştî ji alîyê gelek kesan ve fabl hatine nivîsîn.

Di edebîyata Frensîzî de fabl di sedsala 12an pê ve tê dîtin. Marie de France nivîskarekî girîng yê cureya fablê ye, wî fablan berhevkeriya û di pirtûkeke bi navê *Aîsopos* de civandiye. Ji bilî nivîskarê navborî di edebîyata Fransîzî de kesên weke; La Fontaine (z. 1621), Gilles Corrozet (1510-1568), Guillaume Haudet (1558?), Clémet Marot (1496-1544) û hwd. di cureya fablê de berhem dane. Ji van nivîskaran La Fontane gelekî bi navdar e û bi wî li Ewropayê cureya fablê gihastiye lûtkeya xwe (Karabacak, 2015, r.41-42).

Di edebîyata Elmanî de cureya fablê di sedsala 13em de bi nivîskarê bi navê Sticker dest pê kiriyê. Ji bilî wî kesên bi navê Ulrich Boner, Heinrich Steinhövel (1412-1482), Martin Luther (1483-1546) û hwd. jî bi cureya fablê berhem nivîsîne (Karabacak, 2015, r. 43-44).

Di edebîyata Ingilîzî de kesên weke; Geoffrey Chaucer (1340?-1400), Edmund Spenser (1552-1599), John Dryden (1631-1700), Jonathan Swift (1667-1745) û hwd. bi cureya fablê berhem dane (Karabacak, 2015, r. 47).

Di edebîyata Rûsî de fabl gelekî rewac dîtiye û kesên weke; Antioh Dimitriyevîç Kantemir, Mihaîl Vasilyevîç Lomonosov, Vasily Krilovîç Trediakovski, Sumarokov, V. Maykov, Heraskov, Hemnitsêr, Dmitriyev, Izmaylov, Radişev Derjavin, Jukovskî, Krilov û hwd. (Karabacak, 2015, r. 52-53) bi cureya fablê re mijûl bûne û berhem dane.

Di edebîyata Hindûyan de yekem kesê ku fabl nivîsiye weke Qaşayapa tê zanîn. Bi Sanskrîtî bi cureya fablê berhema herî kevin *Pançatantra* ye û tê gotin ku ev berhem ji alîyê kesekî bi navê Wishnuşarman ve ji bo perwerdekirina du mîran hatiye gotin. Di vê berheme de em ji bilî ajalan rastî mirovan jî tên. Ev berhem bi saya wergera xwe ya bi Erebi li cîhanê belav bûye (Karabacak, 2015, r.49). Herwiha du destanên ewil ên Hindûyan; Mahabharata û Ramayana di nav nimûneyên ewil yê fablê de tên dîtin (Okur, 2012, r. 82).

Di edebîyata Erebi de cara ewil bi wegerandina berhema bi navê *Kelîle û Dimme* fabl hatine nivîsîn. Ev berhem bi xebatên Ebdullah Îbnî el- Muqafata ji Belehlevî ji bo Erebi hatiye wegerandin (Okur, 2014, r. 28). Di edebîyata Erebi de di serdema cahîliyê pê ve çirokên ajalan tên dîtin. Kesên weke; el- Mufaddal ed-Dabbî, Ebu Hîlal el-Eskerî, el-Meydanî, Ummeye b. Ebî's-salt, el-E'şa, en-Nabixa, ez-Zubyanî, Ibban b. Ebdilhemîd, el-Lahikî, Îbnû'l-Hebbariyye, Sehl b. Newbaht, Ibn Zafir es-Sakalî, Ebû'l-A'la el-Marrî, Sîcîstanî, Ebu Ubeyde, el-Esmâî hin ji wan kesan in ku bi cureya fablê re mijûl bûne û berhem dane (İpek, 2012, r.83, Okur, 2014, r.25).

Di edebîyata Farisî de Gulistana Sadîyê Şîrazê (1213-1292) gelekî navdar e, ev berhem weke menzûm-pexşan tîkel hatiye nivîsîn. Ev berhem heta niha ji bo gelek zimanan hatiye wegerandin. Herwiha ji bilî Sadîyê Şîrazî, Ubeydê Zaqanî Muhammed Bakîr Meclîs (?-1371) jî pirtûka bi navê *Muş û Gurbe* (*Mişk û Pisîk*) bi cureya fablê de nivîsiye (Karabacak, 2015, r.49-50).

Di edebîyata Tirkî de cara ewil fabl ji alîyê Şeyxî ve hatiye nivîsîn Şeyxî berhema xwe ya bi navê *Harname* di sedsala 15an de nivîsiye. Ji bilî Şeyxî kesên weke; Güvarî, Mewlana, Fuzûlî û Gülşehri bi cureya fablê berhem nivîsîne û kesên weke; Şînasî, Ahmet Mîthad Efendî (1844-1912), Nurullah Ataç (1898-1957), Orhan Veli Kanık (1914-1950), Ömer Rıza Doğrul (1893-1952) û hwd. ji zimanên cûda fabl wergerandine Tirkî (Okur, 2012, r. 82, Karabacak, 2015, r.51).

1.2. Di Edebîyata Kurdî de Fabl

Di edebîyata Kurdî ya devkî de çîrok cihekî girîng digire û hêmayeke pir berbelav e. Çîrokên evînî, çîrokên ajalan, çîrokên, çîrokên efsanewî û hwd. hatine gotin û hezkirin. Çîrokên ajalan ango fabl di edebîyata gelêrî de ji xwe re cihekî berfireh girtiye û gelek çîrok li hemû deverên ku Kurd lê dijîn hatine gotin û vegotin. Hin ji wan çîrokên fabl ku di nav Kurdan de berbelav in ev in: Rovî û Pîrê, Rovî û Dîk, Şengê û Pengê, Gur û Heft Karik, Gur û Bizin, Çûk û Pîrê, Kêzaxatûn, Pîrê û Dîk, Şîva Rovî û Legleg (Duman, 2019, r.6).

Ji bilî çîrokên gelêrî em di nav helbestên klasîk û gelêrî de jî rastî cureya fablê tên. Li gor agahîyên li ber destê me di edebîyata Kurdî de cara ewil em di nav helbestên Feqîyê Teyran de rastî cureya fablê tên. Feqîyê Teyran fablên bi navê “Feqe û Bilbil” û “Ey av û av” nivîsiye. Piştî Feqîyê Teyran em di edebîyata Kurmancî de rastî kesên weke; Şêx Eskerî, Osman Sebrî, Cegerxwîn, Mela Xalitê Licî (Mayî), Şêx Muşerrefê Xînûkî, Mela Silêman (Süleyman Kurşun), Seydayê Dilmeqes, Sebrî Botanî, Mela Husnî Hezîn û Seyda Mela Xalidê Licewî (Xuldî) tên ku bi cureya fablê nivîsîne. Hin ji van helbestvan û nivîskarên helbestên xwe bi kêşa erûzê nivîsîne hin ji wan bi kêşa birgeyî û hin ji wan jî bi terza helbesta serbest nivîsîne. Di edebîyata Kurmancî de fablên menzûm bi teşeyên cûr bi cûr yên weke; malik, sêyîne, çarîne û teşeyên dinê hatine nivîsîn. Herwiha di nav van teşeyan de jî bi formên cûr bi cûr fabl hatine nivîsîn.

Fablên Kurmancî hem bi awayê menzûm hem jî bi awayê pexşan hatine nivîsîn. Lê dema em li nimûneyên berdest dinêrin bi gelemperî helbestkî ango menzûm hatine nivîsîn. Kêm be jî em rastî nimûneyên pexşan tên. Osman Sebrî çendîn çîrokên xwe yên cureya fablê bi awayê pexşan nivîsiye. Helbet di serdemên dawî de gelek nimûneyên pexşan hatine nivîsîn, lê ji ber ku ew derveyî xebata me ne em dê behsa wan nekin.

Dema em li fablên Kurmancî mêze dikin di hinan de heywan bi heywan re diaxive û di hinan de jî helbestvan bi heywanan re diaxive û di hinan de jî helbestvan bi tiştên ne gîyanbar re diaxive. Dema em li fablên Kurmancî mêze dikin tê dîtîn ku bi piranî lehengên wan heywan in. Weke; Bilbil, rovî, dîk, gur, çeql, ker, quling, mirîşk, şêr, kevjal, deve, kew, mişk, pisîk, mar, meymûn, qijnîk û mêşhingiv û hwd. Ev heywan ji bo vegotina fikra helbestvan dibin navbeynkar ango ew fikrên ku nivîskar bi awayekî aşkere nikare bibêje bi rêya ajal, riwek û tiştên din tîne ziman.

Di nav fablên Kurmancî de em rastî fablên ku mijara wan tesewîfî, sîyasî, şîret, dersdayîn û derbaskirina xweşwextiyê tên. Lê bi piranî fabl ji bo vegotina fikreke sîyasî hatine nivîsîn.

2. DÎ EDEBÎYATA KURDÎ DE HELBESTVANÊN KU FABL NIVÎSÎNE

Di edebîyata Kurdî Kurmancî de hem di edebîyata klasîk û hem jî di edebîyata gelêrî de fabl hatine nivîsîn. Dema em li edebîyata klasîk a Kurmancî mêze dikin kesên weke Feqîyê Teyran, Şêx Eskerî, Şêx Muşerrefê Xînûkî, Cegerxwîn, Seydayê Tîrêj, Mela

Silêman, Mela Husnî Hezin û Seyda Mela Xalidê Xuldî bi cureya fablê helbest û berhem nivîsîne. Li gorî daneyên li ber dest di nav edebîyata Kurmancî de cara ewil cureya fablê di nav helbestên Feqîyê Teyran de têne dîtin.

Herwiha kesên weke; Osman Sebrî, Mela Xalitê Licî, Sebrî Botanî û Seydayê Dilmeqes bi cureya fablê helbest nivîsîne. Li jêr em dê helbestvanên ku bi cureya fablê nivîsîne bidin naskirin û nimûne ji fablên wan bidin.

2.1. Feqîyê Teyran

Feqîyê Teyran helbestvanekî Kurd e û di sala 1632an de hatiye dinyayê. Navê wî yê rastî Muhemmed e. “Feqî” mexlesa wî ya helbestê ye. Di nav gel de bêtir weke “Feqî” hatiye nasîn (Sadînî, 2014, n.r. 11-54).

- Ey Av û Av:

Em di dîwana Feqîyê Teyran dibînin ku Feqî ji bilî ajalan bi avê re jî axivîye. Helbesta wî ya “Ey av û av” cureyeke fablê ye û ev helbest ji 51 malikan pêk hatiye. Ev fabla Feqî li ser mijara tesewîfê ye. Malika ewil û ya dawî ya helbesta “Ey av û av”ê weha ye:

Ey av û av ey av û av ma tu bi ‘îşq û muhbetê
Mewc û pêlan tavêy belav bê sekne û bê rahetê

...

Gava Feqe xwe têk dida pêla pêş xwe l' stû dida
Feqe girt û l' erdê dida go: Her bimre l' xisaretê (Sadînî, 2014, n.r. 111-126).

- Feqe û Bilbil:

Ev çîroka Feqîyê Teyran 20 sêyîne ye û helbest 14 kiteyî ye. Feqî di vê helbesta xwe de bi Bilbil re diaxive. Benda ewil û ya dawî ya fablê weha ye;

Bilbil dibê awazan xirab carek xuya kir
Bes bike şîr û sazan ateş li min te rakir
Çend didî fir û bazan j' te ra nîn in çu agir

...

Em dê biçîn j' oldaş e navê mê dê bimîne
Umrê me çû belaş e çu feyde me nedîne

Ger qewlê me bibêjî Fatîhe j' bo me bixwîne (Sadînî, 2014, n.r. 147-156).

2.2. Şêx Eskerî

Şêx Eskerî di sala 1898/1899an de li gundê Axtepê hatiye dinyayê û di sala 1952an de wefat kiriye. Şêx Eskerî kurê Şêx Ebdurrehmanê Axtepî ye. Şêx Eskerî li cem bavê xwe dest bi xwendinê kiriye û piştî wefata bavê xwe li cem birayê xwe Şêx Kerbelayî xwendina xwe domandiye. Şêx Eskerî li gundên weke Hilêrê û li gundê Birsînê maye. Şêx Eskerî li dû xwe du pirtûk hiştiye. Yek ji wan pirtûkan Iqdê Durfam e û ya din jî Dîwana wî ye. Iqdê Durfam pirtûkek fable û behsa çîroka Qijik û Rovî dike û ev berhem bi tevahî 2579 malik e (Eskerî, 1989, n.r.5-6). Ji ber ku ev berhema Şêx Eskerî weke mesnewî hatiye nivîsîn di destpêkê de beşên weke; Tewhîd, Nûra Muhemmed, Saqî-Name, Sebebê Nezma Kîtab, Fezîleta Sebrê cih digirin. Beşa çîrokê di bin serenavê “Gotina Hinek Hîkayeyê Pîr ‘Eqil û Bijartina Çîroka Qijik û Rovî” de cih digire. Ji ber vê yekê em dê nimûneyên malikên serê beşa navborî bidin.

Bide ey saqîyê nûra du ‘eyn im
Giran bûye li min xem barî deynim

...

Muweffeq ke di rahê dîlbera pak
Li dunya û li 'uqba dil nebim çak (Eskerî, 1989, n.r.69-170).

2.3. Cegerxwîn

Cegerxwîn di sala 1903an de li gundê Hesarê yê bi ser Kercewsê ve hatiye dinyayê û di sala 1984an de li Stocholmê wefat kiriye. Wî bi terza klasîk helbestên xwe nivîsîne. Di nav helbestên wî de em rastî cureya fablê jî tên. Cegerxwîn çendîn helbestên xwe bi vê cureyê hûnandiye. Fablên ku Cegerxwîn nivîsîne ev in:

- Serxwebûna Mirîşkan:
Ev fabla Cegerxwîn bi tevahî ji 47 malikan pêk hatiye. Helbest bi kêşa birgeyî ya 7 kiteyî hatiye nivîsîn. Destpêk û dawîya helbestê weha ye:
Li welatê me Xerza
Dîkek hebû şehreza
...
Wek seydayê Cegerxwîn
Hemî bûne dilbirîn (Cegerxwîn I, 2018, nr.107-109).
- Kerê Reş:
Ev helbesta Cegerxwîn bi cureya fablê hatiye nivîsîn. Helbest bi kêşa birgeyî û bi malikan hatiye nivîsîn. Serê fablê û dawîya wê weha ye:
Du bihara sala par
Ro di esrê çûbû xwar
...
Perîşan û dilbirîn
Navê te bû Cegerxwîn (Cegerxwîn, 2018, r.197).
- Kevjal Nikarin Bifirin:
Ev helbesta Cegerxwîn bi tevahî ji 34 malikan pêk hatiye. Helbest bi kêşa birgeyî ya 7 kiteyî hatiye nivîsîn. Serî û dawîya helbestê weha ye:
Baz hilferî çûye jor
Çend kevjalan xwe da dor
...
Ev gotina Cegerxwîn
Rast e, mebên bûye dîn (Cegerxwîn 2018, n.r.469-470).
- Zira Kerê Lota Devê:
Ev helbesta Cegerxwîn bi tevahî ji 120 malikan pêk hatiye. Helbest bi kêşa birgeyî ya 7 kiteyî hatiye nivîsîn. Malika ewil û ya dawîya helbestê weha ye;
Di mîrgê deve û ker
Diçêrîyan ser bi ser
...
Bi kêferat û zanîn
Bidin şopa Cegerxwîn (Cegerxwîn, 2018, r.197).

2.4. Seydayê Tîrêj

Di sala 1923yan de li gundê Nicmê yê li herêma Qamişlokê hatiye dinyayê. Navê wî yê rastî Naîf e. Piştî xwendina xwe ya li cem aliman diçe Amûdê. Bi kesên weke; Cegerxwîn, Qedrîcan, Hesen Hîşyar, Nûredîn Zaza re hevnaşîna wî çêbûye û di bin tesîra

wan de maye. Seydayê Tîrêj li dû xwe çendîn berhem hiştine. Wî helbest, çîrok û mewlûd nivîsîne. Di sala 2002yan de li Heseke wefat kiriye (Tîrêj, 2014, r.4).

Seydayê Tîrêj bi cureya fablê helbest nivîsîne, helbestên Tîrêj yê ku bi cureya fablê hatine nivîsîn ev in;

- Kewa Gozel:

Ev helbesta Tîrêj ji 17 malikan pêk hatiye. Di vê helbestê de Tîrêj bi Kewa Gozel re dipeyîve. Malika ewil û ya dawîya helbestê weha ye:

Ji ber pacê xwe bid alî geroka gund û cîrana
Bi min xwîna te pir talî te naxim şî'r û dîwana

...

Du laş in em bi yek canî nema tîm te bi erzanî

Tîrêj darê xwe va danî di vê rê de yek in ana (Tîrêj, 2014, r.287-288).

- Mûyekî Sipî:

Ev helbesta Tîrêj bi malik û çarîneyan hatiye nivîsîn. Helbest ji 12 malik û ji 19 çarîneyan pêk hatiye. Herwiha her çarîneyek di navbera "Tîrêj û Mû" de weke danberhevekê ye. Tîrêj di vê helbesta xwe de bi Mûyekî Spî re diaxive. Ev fabl ji alîyê lehengên xwe ve ji fablên din cudatir e, lewra di fablên de gelemperî ajal bi ajalan re an jî helbestvan bi ajalan re diaxive, lê di vê fablê de Tîrêj bi Mûyekî Spî re diaxive.

Xort û ciwan bûm emrê mi sih sal

Bayê bilind bû ne xem û xeyal

...

Tu şûrê heq e ji genca yezdan

Da der ji nîva nîqab û perdan

Wê çî b'ke Tîrêj darê xwe danî

Tu dest li ber te nayêne hildan (Tîrêj, 2014, r.329-333).

- Gur û Rovî:

Ev helbesta Tîrêj bi awayê malikan hatiye nivîsîn û bi tevahî 68 malik e û 7 kiteyî ye. Helbestvan di vê fablê de behsa çîroka Gur û Rovî dike. Malika ewil û ya dawîya helbestê weha ye:

Dibê ji çayê Şingal

Ji Newala Pîr Kemal

...

Tîrêj bi agehdarî

Ev helbest kir dîyarî (Tîrêj, 2014, r.363-364).

- Ez û Bilbil:

Ev helbesta Tîrêj bi çarîneyan hatiye nivîsîne û bi tevahî 16 çarîne ye û 8 kiteyî ye. Destpêk û dawîya helbestê weha ye:

Sorgul di baxan bikivîn

Mizgîn li bilbil bû buhar

Çendik didan dora gulê

Şebnem li ser xuncê vexwar

...

Ey bilbilê mest û hezîn

Hinga li me tê hev birîn

Pir xweş dibin işq û evîn

Der tèn ji dil ev pêt û ar (Tîrêj, 2014, r.471-473).

- Mişk û Pisîk:

Ev helbesta Tîrêj bi malikan hatiye nivîsîn û bi tevahî ji 12 malikan pêk hatiye û helbest 7 kiteyî ye. Tîrêj di vê helbesta xwe de li ser çîroka Mişk û Pisîkê sekiniye. Destpêk û dawîya fablê weha ye:

Pisîk hat ber derê mişk

Bi girî û bi fişfişk

...

Tîrêj dibê mêr û jin

Nebin bawer bi dijmin (Tîrêj, 2014, r.478)

2.5. Şêx Muşerrefê Xinûkî

Şêx Muşerrefê Xinûkî di sala 1926an de li bajarê Sêrtê li qezaya Berwarî/Xesxêrê li gundê Xinûkê hatiye dinyayê. Navê bavê wî Şêx Es'edê Sanî ye. Şêx Muşerref xwendina xwe ya ewil li cem bavê xwe xwendiyê. Piştî ku Qur'anê xitim kiriye, mewlûd, Nûbihara Biçûkan û Nehcu'l-Enam xwendiyê. Piştî pirtûkên din yê medreseyê xwendiyê. Şêx Muşerref li cem kesên weke; Mela Ebdullahê Saruhî, Mela Teyyîbî, Mela Ebdulhekîmê Helenzî, Şêx Mustafayê Hemzewî, Mela Ebdulhekîm, Şêx Es'edê bavê xwe xwendiyê û ji bavê xwe û ji Mela Ebdulhekîm îcazet wergirtiye. Piştî ku xwendina xwe diqedîne li gundê Rubarê dest bi melatîyê kiriye. Li wir medreseyekê vekiriyê û dest bi dersdayînê kiriye. Şêx Muşerref li dû xwe gelek berhem hiştiye û bi Kurdî jî dîwanekê nivîsiye. Şêx Muşerrefê Xinûkî di sala 2008an de rehmîti kiriye (Sönmez, 2018, r. 9-15). Em di dîwana Xinûkê de jî rastî cureya fablê hatin.

- Ezê Rojekê Çûme Bagê Wisal:

Ev helbesta Şêx Muşerrefê Xinûkê ji malikan pêk hatiye û bi tevahî 26 malik e. Di vê helbestê de helbestvan li ser şerê Gul û Nêrgîzê radiweste. Helbest bi kêşa 'erûzê û bi qalibê "Fe'ûlun / Fe'ûlun / Fe'ûl"ê hatiye nivîsîn.

Ezê rojekê çûme bagê wisal

Geram ez di wêda bi mişlê gezal

...

Îlahî bike meskenê Mîm Fa

Ewî bagê pir lezzet û hem şefa (Sönmez, 2018, n.r. 218-220).

2.6. Mela Silêman

Mela Silêman Kurşun di sala 1952yan de li Kercewsa Batmanê li gundê Midêlbê hatiye dinê. Di sala 1968an de piştî ku Qur'anê hifz dike dest bi tehsîla zanistên Îslamî dike. Li cem kesên weke Mela Îsmail, Şêx Fehrettîn, Mela Remezan, Şêx Mihmedê Erebkendî dixwîne û îcazeta xwe ji Şêx Mihmedê Erebkendî werdigire. Mela Silêmanê Kurşun mîderistî kiriye û talebeyan perwerde kiriye. Mela Silêman xwedî Dîwan û Mewlûdekê ye (Kurşun, 2002, r. 10).

- Komara Daristanê Welatê Sosreta Fermandarîya Şêr û Meymûnê:

Ev helbesta Mela Silêman bi malikan hatiye nivîsîn û bi tevahî 64 malik e û helbest 14 kiteyî ye. Di vê helbestê de Mela Silêman li ser çîroka Şêr û Meymûnê disekine. Destpêk û dawîya helbestê weha ye:

Bê dewletî qe nabe heya di nav heywana

Çi rawir û cenawir şêr e serokê wana

...
 Çi rêxistin, çi sazî, çi dewletên li ser me
 Wekî berê me gotî bo me fihêt û şerm e (Kurşun, 2002, n.r. 127-133).

2.7. Mela Husnî Hezîn

Mela Husnî Hezîn di sala 1943yan de li gundê Tûmikê ku li ser navçeya Gixiyê ya Çebexçûrê hatiye dinyayê û di sala 2022yan de wefat kir. Li cem bavê xwe Feqî Zeynel Qur'an û mewlûd xwendiyê. Paşê li cem kesên weke; Şêx Mihammed Hadîyê Qewmanî, Mesût Efendî, Şêx Muhyeddîn, Şêx Masûm, Mela Xelîlê Qizilpare, Caferê Balekî, Şêx Ehmedê Xezna, Mela Ebdullahê Muderris û li cem Şêx Mihemmedê Erebkendî xwendiyê. Îcazeta xwe ya ilmî ji Şêx Eladîn wergirtiye. Mela Husnîyê Hezîn li dû xwe gelek berhem hiştine. Wî bi zimanên weke; Erebî, Tirkî û Kurdî berhem dane (Hezîn, 2011, r.5). Mela Husnîyê Hezîn xwedî Dîwaneke Kurdî ye jî. Em di nav helbestên wî de rastî cureya fablê jî tên.

- Dudoyîn:
 Ev helbesta Mela Husnîyê Hezîn bi malikan hatiye nivîsîn û bi tevahî 11 malik e.
 Destpêk û dawîya fablê weha ye:
 Hilo, got leglegê: Ey paqdirêjê
 Neçarê, stûxwarê, kerr û gêjê
 ...
 Kesê wek te heramxwar be tu carî
 Mirov li wî dike pirs û dîyarî (Hezîn, 2011, n.r. 27-28).
- Stran:
 Ev helbesta Mela Husnîyê Hezîn bi tevahî 3 malik e û 16 kiteyî ye. Di vê helbestê de taybetîyên çend ajalan ji alîyê wan ve tê vegotin. Destpêk û dawîya helbestê weha ye:
 Şêrê bi heft bavê xwe şêr dawa şêrîtî naketin
 Tûleyê heftê bavkûçik 'ew 'ew diket "her şêr im ez
 ...
 Werşeq digel pîrr sivik e dîsa xwe giranbez dizan
 Kosiye şeqkin ê reben dibêje: "rê da, ba me ez" (Hezîn, 2011, r. 43.)
- Rovî û Qijnîk û Kûsî:
 Ev helbesta Mela Husnîyê Hezîn ji 26 malikan pêk hatiye û 11 kiteyî ye. Malika ewil û ya dawî ya fablê weha ye:
 Rojekê kûsî û qijnîk û rovî
 Bi hev ra bûn bira û bûne hêvî
 ...
 Bi bazdanê jî huner nayê zanîn
 Bide ber çavê xwe maran û gêlan (Hezîn, 2011, n.r. 188-190).
- Pîrik:
 Ev helbesta Mela Husnîyê Hezîn ji 37 malikan pêk hatiye û 11 kiteyî ye. Destpêk û dawîya fablê weha ye:
 Halê pîrîka zana vay' dibêje
 Guhdarî ke nebe wek kerr û gêje
 ...

Rovî terk kir ji tirsan ew welata
Qijnîkê ra ma ew nav û xelata (Heznî, 2011, n.r. 191-194).

2.8. Mele Xalidê Licî

Xalidê Saetçî (Mayî) ji Licê ji Mala Remo ye, paşnavê wî Ayçiçek e û di sala 1934an de hatiye dinyayê. Di 4-5 salîya xwe de dest bi xwendinê kiriye û di 1945an de di 10 salîya xwe de çûye gundê Elîbardaxa û li ba Seyda Mela Kemalê Elîbardaxî xwendîye. Paşê jî di Payiza sala 1946an de diçe Karazê ba Seyda Mela Îsmetullah û heta sala 1949an 4 salan ji seyda ders wergirtine. Xalidê Saetçî jî bi terza klasîk helbestan dinivîse. Kitêbeke wî ya çîrokên biqafiye, bi navê “*Serpêhatîyê Zana*” hatiye çapkirin. Mela Xalid li Sûra Diyarbekirê debara xwe di dikaneke biçûk de bi tamîra saetan dike (Karak, 2020, r. 48-49). Herwiha di nav helbestên wî de em rastî du fablên menzûm jî hatin.

- Kew û mar dibin yar?:

Ev helbesta Mela Xalidê Licî bi malikan hatiye nivîsîn û bi tevahî 85 malik e. Mela Xalidê Licî di vê fablê de li ser çîroka Kew û Mar disekine. Destpêk û dawîya fablê weha ye:

Heta çiyaê adem marek reşê bê îman
Xunxwer û kedxwer û zor dikir nêçîra kewan

...

Ê bindest û belengaz heta nebin wek kewan
Ê kedxwer ê xunmij dê bimijin her biwan (Remo, 2013, n.r. 3-10).

- Rovîyê Fenek:

Mayî di vê fabla xwe ya menzûm de gelek ajal bi hev re daye axaftin û bûyer li derdora ajalan diqewime. Ev helbest bi tevahî 581 malik e û 7 kiteyî ye. Destpêk û dawîya helbestê weha ye:

Hebû rovîkî fenek
Jîr û zana bû gelek

...

Weka teyran difin
Wek sîxuran digerin (Licî, 2011, n.r. 127-200).

2.9. Osman Sebrî

Osman Sebrî di sala 1905an de li gundê Narînceya Kolika Semsûrê ji dayîk bûye. Di sala 1993an de li Şamê wefat kiriye û gora wî li gundê Berkevîrê ya li Binxetê ye (Sebrî, 2011, r.4). Wî gelek helbest û çîrok nivîsîne. Hin ji wan çîrokên wî bi cureya fablê hatine nivîsîn. Osman Sebrî hem fablên menzûm hem jî yên pexşan nivîsîne. Fablên Osman Sebrî ev in:

Yên pêxşan: Şêrek bi Darekî, Hevalîya Keran, Rovîyê Ehmeq, Ker û Kovî, Şêr û Rovî û Hevalîya Şêr û Gur û Rovî (Sebrî, 2011, r.84-236).

Yên menzûm: Dîk û Rovî, Gurê Pîr, Dongîya Çeqel, Rovîyê Jîr, Tevdira Mişkan, Rovîyê Ker, Quling, Ker û Azadî, Serê Şêr, Kerê Dengbêj û Kûçikê Bekiran (Sebrî, 2004, n.r. 141-169). Em dê li jêr du fablên Osman Sebrî weke nimûne bidin.

- Dîk û Rovî:

Ev fabla Osman Sebrî ji 14 malikan pêk hatiye û 8 kiteyî ye. Destpêk û dawîya helbestê weha ye:

Dîkek hebû qiros û xist,

Rabû li ser dîwêr vemîşt.

...

Gava ko dîk halê wî dî

Şa bû dîkir qîqxî qîqî (Sebrî, 2004, r. 141)

- Gurê Pîr:

Ev fabla Osman Sebrî ji 43 malikan pêk hatiye û 7 kiteyî ye. Destpêk û dawîya helbestê weha ye:

Dibên li nav xidirsor

Di binhêla Kawê jor

...

Gurê pîr zik kir texer

Bi tevdîra gurê zer (Sebrî, 2004, r. 145).

2.10. Sebrî Botanî

Sebrî Botanî an jî Sebrîyê Ehmedê Temir helbestvan û nivîskarekî Kurd e. Sebrî Botanî di sala 1925an de li gundê Lodê yê navçeya Dihê hatiye dinyayê. Wî di gelek rojname û kovarên Kurdî de li ser mijarên cûrbicûr nivîs nivîsîne. Sebrî Botanî koçî Norwêcê kiriye û hetanî dawîya temenê xwe li wir maye. Botanî di sala 1998an de li Osloyê wefat kiriye.

Botanî li dû xwe berhemên weke; *Şîn û Şadî, Dilistan, Dengê Metîn û Cûdî, Dibêjin* û nêzîkî deh pirtûkên ku hêj nehatine weşandin hiştiye (Bernamegeh, 2019). Sebrî Botanî di pirtûka xwe ya bi navê *Şîn û Şadî* de cih daye şeş fablên Kurmancî yên menzûm. Fablên wî ev in: Gulbihar û Mêşa Hingiv, Gulbihar û Bilbil, Gulbihar û Kotir, Gulbihar û Pelîtank, Gulbihar û Xalxalok, Gulbihar û Kew. Em dê li jêr behsa hin fablên wî bikin.

- Gulbihar û Mêşa Hingivînê:

Ev helbesta Sebrî Botanî ji 34 malikan pêk hatiye û 7 kiteyî ye. Di vê fablê de Gul û Mêşa hingiv diaxivin. Destpêk û dawîya helbestê weha ye:

Ka ew hingivînê cara'

Di nav wan teht û dara'

...

Di gel maç û silava'

Xwedê mala te ava (Botanî, 2002, r. 19).

- Gulbihar û Bilbil:

Ev helbesta Sebrî Botanî ji 17 malikan pêk hatiye û 7 kiteyî ye. Tê de Gul û Bilbil diaxivin. Destpêk û dawîya fablê weha ye:

Bilbilo hunermendo

Bêzincîr û bêqeydo

...

Vêk ra qêr kîn narînk'a'

Ez naxwînim Yasînk'a' (Botanî, 2002, r.22)

- Gulbihar û Kotir:

Ev fabl jî ji 47 malikan pêk hatiye û 7 kiteyî ye. Helbestvan di vê fabla xwe de Gul û Kevokê dide axaftin. Destpêk û dawîya fabla Sebrî Botanî weha ye:

Kevoka haş û kedî

Binivîse her çi te dî
 ...
 Janê avêt vî dilî
 Ez ji kê bikim gilî? (Botanî, 2002, r.58).

2.11. Seydayê Dilmeqes

Seydayê Dilmeqes di sala 1932yan de li Amedê ji dayîk bûye. Navê wî Mela Remezan e û bi eslê xwe ji gungê Şêxana Çixurê ye. Çixur herêmeke di navbera Bedlîs û Mûşê de ye. Navê bavê wî Emer e û Emer jî kurê Mihemmed e. Seydayê Dilmeqes xwedî Dîwaneke Kurdî ye (Dilmeqes, 2009, r. 294) û di Dîwana wî de helbestên fabl jî hene. Fablên ku di dîwana Dilmeqes de derbas dibin ev in:

- Ez û Gur:
 Ev helbesta Seydayê Dilmeqes ji 10 malikan pêk hatiye û 10 kiteyî ye. Destpêk û dawîya fablê weha ye:
 Ez derketim, diçûm ba yar
 Di nava daristan, şavî û dar
 ...
 Te min bi Meqes kir birîndar
 Ji dest min xilas nabî turê har (Dilmeqes, 2009, r. 122).
- Gur û Ker:
 Ev fabla Seydayê Dilmeqes 60 malik e û 12 kiteyî ye. Destpêk û dawîya fablê weha ye:
 Gûr çû ba keran got ji wan re merheba
 Em ê çêkin peymanek di nava xwe da
 ...
 Keftar û rovî dilê min ê birîndar dîsa
 Bi hev ra dane ber hevring û meqesa (Dilmeqes, 2009, n.r. 144-149).
- Ker û Miftîxane:
 Ev helbesta Dilmeqes ya fabl bi tevahî 14 malik e û 9 kiteyî ye. Destpêk û dawîya fablê weha ye:
 Ker daxwaznameyek nivîsî
 Bi hêvî çû dadgehê ba qadî
 ...
 Jê ra hêvî heye ew bi ser keve
 Ji dadgehê bê maf dernekeve (Dilmeqes, 2009, n.r.178-179).

2.12. Mela Nezîrê Tizyanî (Xemgîn)

Mela Nezîr di sala 1919an de li gundê Tizyana (Elmabahçe) Mêrdînê hatiye dinê. Navê wî yê eslî Nezîr Aydın e û ji ber ku melatî jî kiriye weke Mela Nezîr jî hatiye naskirin. Navê bavê wî Mela Evdirrehman û yê diya wî jî Henîfe ye û ji eşîra Surgucîyan e. Mela Nezîr li gelek bajar û di gelek medreseyan de li ber destê gelek seyda û melayan xwendîye. Piştî xwendina li medreseyan, îcazeta xwe ya ilmî ji Mela Hesenê Tawîkî (1888-1963) wergirtiye. Dîwançeyeke wî bi Kurmancî heye û di Kovara Hawarê de fableke wî bi navê Welatê Tirivirîyan hatiye weşandin (Zengenî, 2021, r. 48-69).

- Welatê Tirivirîyan:

Ev menzûmeya Xemgîn ji 43 malikan pêk hatiye û 7 kiteyî ye.

Dibêjin ji Serhedan

Heya dighê Amedan

...

Çîrçîrok çû diyarên

Rahmet l'ê bavê guhdaran (Zengenî, 2021, r. 48-69)

3. SEYDA MELA XALIDÊ LICEWÎ (XULDÎ)

Navê fermî yê Seyda Mela Xalidê Licewî, Halit Korkusuz e û di helbestên xwe de mexlesên Xuldî, Xuleyd û Xalid bi kar anîye. Seyda Mela Xalid di sala 1940î de li Licê hatiye dinyayê. Navê bavê wî Hecî Huseyn e û navê kalê wî Çerkez e. Malbata Xuldî nêzîkî 430 sal berê ji qesebeyaya Zerkanê ku îro dikeve nav sînorên Urdinê koçî navçeyaya Tekmana Erziromê kirine (Bişaroğlu, 2021, n.r. 435-436).

Seyda Mela Xalidê Xuldî di sala 1947an de li ba Mela Xelîl di heft salîya xwe de dest bi perwerdeya xwe kiriye û di deh salîya xwe de bûye hafiz. Wî ev yek di helbestên xwe de anîye ziman. (Bişaroğlu, 2021, r. 437) Seyda Mela Xalid ji ber ku perwerdeya medrseyê wergirtiye xwendina xwe ya fermî ji derve ve xelas kiriye. Wî ji kesên weke; Mela Xelîl Efendî, Mela Mihemedê Reş, Seyda Mela Hiseynê Küçük, Seyda Mela Hecî Ebdulfettah û Şêx Ebdulkerîm el- Muderîs perwerde girtiye. (Aşan, 2021, r. 1074)

Xuldî piştî ku perwerdeya xwe xelas kiriye di sala 1959an de li Şemrexa Mêrdînê weke melayê fermî dest bi wezîfeyê kiriye. Piştî ku di sala 1960î de ji leşkeriyê vegehiyaye li Licê weke mamosteyê kursa Qur'anê hatiye tayînkirin. Xuldî di ezmûna miftîtiyê de bi ser dikeve û weke miftiyê navçeyaya Tekmana Erziromê tê tayînkirin. Piştê bi salên dirêj li Îzmîrê karê Waîztîyê dike.

Xuldî gelek kes perwerde kirine hin ji van xwendekarên wî ev in: Nihat Hatipoğlu, Mela Ekrem, Ehmed Efendî, Zafer Koç, Muhammed İnceoğlu, Mehmet Çiftçi, Mela Ehmedê Liceyî, Mola Ebdullah û gelek alim û akademîsyên din. Xuldî piştî emrekî ku di nav ilm û zanîne de bihurandîye di sala 2011an de ji ber nexweşîya pençeşêrê li Îzmîrê wefat kiriye û li Licê hatiye veşartin. (Bişaroğlu, 2021, r.437-438)

Seyda Mela Xalidê Licewî helbestvanekî piralî bûye, lewra wî hem berhemên edebî nivîsîne hem jî berhemên ilmî. Xuldî li ser mijarên cur bi cur helbestên Kurdî jî nivîsîne, ev helbestên wî heta niha weke dîwanekê bi rêk û pêk nehatine tertîpkirin û weşandin. Dîwana Xuldî di xwe de nêzîkî 100 helbestî dihewîne û piraniya helbestên Xuldî bi teşeyaya mesnewiyê hatine nivîsîn, ji ber vê yekê jî piraniya helbestên wî dirêj in. Xuldî helbestên xwe di sê defteran de berhev kirine û di dawîya defteran de ji bo helbestên xwe fihîrist amade kiriye.

Seyda Mela Xalidê Licewî di helbestên xwe de mexles bi kar anîne. "Xuldî", Xalid û "Xuleyd" sê mexlesên Seyda Mela Xalidê Licewî ne ku ji navê xwe ev mexles pêk anîne. Xuldî ev mexlesên xwe di piraniya helbestên xwe de bi kar anîne. Em dê li jêrê çend mînak ji helbestên wî bidin ku tê de mexlesa wî derbas dibe.

Bi destê te durr û cewher û gûl man

Mîrî ey **Xuldiyê** bêkes tû zanî

(r.74- malik/21)

Ey **Xuleydê** bêkes û mehrûm li dinya tim tenê

Te nedîtî xêr ji keskî geyrê ji Rebbê 'alemê

(r.155- malik/39)¹

Xuldî bi zimanên Erebi, Tirkî û Kurdî baş zanibûye û bi van zimanan berhem nivîsîne. Dema em li helbestên wî yên Kurdî mêze dikin em dibînin ku zimanê xwerû û zimanê gel e. Herwiha bêjeyên hemwate jî di nav helbestên wî tê dîtin (Ji bo agahiyên berfirehtir bnr: Bişaroğlu, 2021, r. 433-439). Li gor ku Güneş Ekmekçi Aşan dîyar dike Xuldî bi Erebi, Tirkî û Kurdî sê Dîwan nivîsiye (Aşan, 2021, r.1076). Dîwana wî ya Kurdî Kurmancî niha li ber destê me ye û em li ser xebatên xwe didomînin.

3.1. Fablên Xuldî

Helbestên Xuldî yên bi navê “Xem û Kederê Me Bela Dibin bi Xeberdan û Mijûlîya Teyran û Qulingan ra” û “*Mijûlîya Qulingê Wekilê Teyran bi Xuldîyê Dilbirîn ra*” weke fablên menzûm hatine nivîsîn. Ev her du helbest di destxetê de li pey hev wek du helbestan hatine nivîsîn. Herçiqas Xuldî ev helbest weke du helbestan bi nav kiribe jî dema mirov dixwîne bi aşkerekî tê dîtin ku ev helbest berdewama hev in û yek helbest e. Ji ber ku ev her du helbest li pey hev dihatin û ji aliyê naveroka xwe ve berdewama hev bûn, me ev helbest weke yek helbestekê nîrxand û lêkolîna xwe li gor vê yekê kir. Di van helbestan de di navbera helbestvan û Quling de axaftinek derbas dibe.

3.1.1. Ji Alîyê Naverokî ve Fablên Xuldî

Ev helbesta Xuldî di cureya fablê de hatiye nivîsîn. Em dikarin vê helbestê bikin pênc beş. Di beşa ewil de Xuldî bangî Quling û hemû çûkên ku li ser axa Kurdan dijîn û derbas dibin dike. Bangî wan dike û dibêje dijmin xaka me, welatê me şewitandin tevî hemû çûk, heywan û însanan. Divê hûn werin bibin şahîd ku ev welatê xweş û şîrîn di bin zilma neyar de maye û tê tune kirin.

Di beşa duyem de vê carê Quling bersiva Xuldî dide û dibêje; Mamosteyê hêja dema ez ji Efrîka û Misrê ber bi Sîpanê ve hatim min dît ku hemû der reşayîye û kes xuya nake. Dema em nêzik bûn me dît ku hemû derî şewitandine û xelk kuştine. Berê ev der çiqas xweş bû niha ji bo me hêlîn jî nemanê û em holê mane. Quling sebebê vê rewşê ji Xuldî dipirse.

Di beşa sêyem de Xuldî careke din bersiv didê û dibêje; Welatê me ji aliyê dijmin ve hatiye şewitandin û ew ji bilî zimanê xwe tu zimanî qebûl nakin. Divê li ser rûyê erdê kes bi hawara me ve nehat û hawara me ma ji bo Xwedê. Xuldî bangî Qulingê dike û dibêje hûn ji bo me dia bikin belkî Xwedê ji bo xatirê we heqê me ji wan re nehêle.

Di beşa çarem de Quling bersivê dide Xuldî û dibêje; Mamoste çareya we yekbûn e. Divê hûn bibin yek û çareserî dê bi sîleh û dîplomasîyê çê bibe. Divê hem dia bikin hem jî êrîşê dijmin bikin

Di beşa pêncem de Xuldî dîsa bangî Qulingê dike û dibêje; Dibêje ey Qulingo ji bo me bicivin û berê xwe bidin jor û dia bikin da ku Xwedê alîkarîya me bike û me ji vê zilm û zordestiyê xelas bike û neyarê me têk biçe. Divê ey Quling bi hev re rabin tev dia bikin ku Xwedê azadî û serbestî bide Kurd û xaka Kurdan.

Dema em tevahîya helbestê dixwînin mirov wisa hîs dike ku Quling li hemberî Xuldî ye û Xuldî jî kerba dilê xwe ji bo wî dirijîne û ji derdê xwe re çareyekî digere. Xuldî Qulingê xistiye dewsa mirovekî û rewşa welatê xwe bo wî vegotiye û bi vî awayî xwestiye xwendayên xwe hişyar bike. Bi hunerên întaq û teşxîsê helbestvan hêzeke xurt

daye vegotina helbesta xwe. Dema mirov vê helbestê dixwîne ew dîmena ku helbestvan behs dike li ber çavên mirov zindî dibe.

3.1.2. Ji Alîyê Rûxsarî ve Fablên Xuldî

Ev helbestên Xuldî bi teşeya mesnewîyê hatine nivîsîn. Mesnewî di nav teşeyên nezmê de ku ji beytan pêk tên teşeyeke girîng û naskirî ye û wek cureyeke edebî jî qadeke berfireh a edebîyata klasîk a Îslamî ye. Di mesnewîyan de her malik di nav xwe de hemserwa ne (Adak, 2019, 245).

Xuldî herçiqas van her du helbestên xwe weke du helbestan nivîsîbe jî bi awayekî aşkere tê dîtin ku ev helbest yek in e û berdewama hev in. Helbestên Xuldî bi teşeya mesnewîyê hatine nivîsîn, lêbelê di serwaya helbesta yekem de şikestin pêk hatiye ango hin malik di nav xwe de ne hemserwa ne. Herwiha ji alîyê kêşa xwe ve jî bi qusûr e. Ev helbesta yekem ji 21 malikan pêk tê. Di helbesta yekem de ji ber ku şikestin pêk hatiye û ne li gor qalibekî hatiye nivîsîn, kêşa wê tevlihev e. Lê helbesta duyem ji serî heta dawî bi teşeya mesnewîyê û bi 14 kiteyan hatiye nivîsîn û ji 61 malikan pêk tê. Di serwa û serwabendîya wê de qusûr tune ye.

3.2. Metna Fabla Mela Xalidê Xuldî

Xem û Kederê Me Bela Dibin bi Xeberdan û Mijûlîya Teyran û Qulingan ra² (2)

1. Ey qulinga kerb û geman derd û bela û kederan
Hêvî me heye tu bidî me bîn û dil û rehtiya kul û keseran
2. Bi narîn ê xwe yê nazik bi deng-awazê şewtandî
Tu li me bi şewtîn can û ciger kezeba reş û pertandî
3. Gelek caran bi dengê te dibin mehzûn qulingo
Ser dar û çîyan Dicle û Xêbûr û Firatan bi rengu
4. Serê te bilind û tu bilind çûy bi jore hevalo
Melek hatin seyra dengê te bi awazê şîrîn delalo
5. Te li bin xwe qet mêze nekir û hem ji bo me qet rû neda
Ka gelê Kurdan bûne mehrûm hem esîrê di benda
6. Ma qet te nedît Kîzê Kîkan Girê Kûkbe
Te gûh nedaye çîyayê Kurdan bin Xêbûrê lew nebe
7. Ma qet te li Sîpanê nenêrî ey dost û qulingo
Ev dar û ber û gol û hêşînayî qil û nego
8. Tevdek şewtîn tevî tirûr û heywanê di nav da
Çunku perê wan nîn bûn ku ew bifirin ji nav da
9. Ev çendî hezar sal e tê û diçî qulingo
Gelê kû li Sîpanê temamê wan dihat kuştin qulingo
10. Destê xwe bide ser wîcdane bibe şahid qulingo
Ev cî yû warê te temam halê dikir wan e qulingo
11. Ma cara kû derbazî bibî li ser behra Wanê

Ercîş û we Exlat û tevî Nemrûd û Wanê

12. Halê me ye xalis wek zêr e welatê me qulingo
Insaf bike tu av û hewa'a gelê Kurdan e qulingo
13. Ey teyrê welatê me bikin wicdan bi enwa' û we hinan
Tevde deng bi hev xin şahid in em bona welatê Kurdan
14. Carek ku ji kanîkê vexwî avê spas kî qulingo
Bîr nabe tu car ev çêyî yû başîtî qulingo
15. Ey werdek û qaz û kewê şîrîn û xweşik hûn
Tevdek bibin şahid ji bona gelê Kurdan hemî hûn
16. Rabin hewar kin tev bi hev ra hûn wekî **Xuldî**
Ser hêlîn û daran bi hev ra tev bikin rindî
17. Ya Reb bes e bêj ev zalim û wehşîtiya kurê Tûran
Imha bike tevdek ewana hem hilîne ji 'erdan
18. Çêkin civatek tev bi hev ra can û qulingo
Tevdek bibin yek cimle civatê tuyûran qulingo
19. Dengê xwe bilind kin bi awazê hezîn û xweşik qulingo
Bal 'erşê jor ve hûn di'a kin tev bi hev ra qulingo
20. Ya Reb xelas ke gelê Kurdan hem bela de xelkê Tûran
Bes e ev zilm û te'da zaliman rake ji ortê zaliman
21. Da kû hûn bibin ji bona xelkê me Kurdan
Em jî bibin yek çêkin civat li hember neyaran

Mijûlîya Qulingê Wekîlê Teyran bi Xuldîyê Dilbirîn ra³

1. Quling digot hewar e mamosta'ê pir hêja
Heçî tiştê te gotî hemî rast e û hêja
2. Gava ku ez bilind bûm ji Efrîqa û Misrê
Nîyeta min Sîpan bûn di nava vê biharê
3. Hêdî hêdî ez hatim wekî karwan li rahî
Di nava erd û asman per û bazan li rahî
4. Temamê rê û derban di nava erd û esman
Me derbaz kir bi hev ra heta welatê Kurdan
5. Me dî temamî reş bûn dar û ber û we dehlân
Berê çiqas pir xweş bûn dar û berê Kurdistan
6. Kurdistan me xweş bûn me jê hêlînan çêkir
Me cêlikê xwe fir xist Kurdistanê bi xêr kir
7. Me go îsal çend sal e nehatine em waran
Qiyametê çêbûye li ser deşt û newalan

8. Quling digotin Seyda em pir tirsîn bi hev ra
Me go kesek nemaye di nav gelê di Kurda
9. Per û baz û qanadan hêdî hêdî me danîn
Gava ku em nêzîk bûn me dî hemî bi nalîn
10. Hezar bağ û di bostan digel dar û beran tev
Bûbûn ar û xwelî hem ji ew mirtî radbûn tev
11. Em mane tev heyirî ji bona vî welatî
Ev warê bab û kalan em tev çûn û dihatî
12. Sebeb çî ye mamosta welat îro mehzûn e
Welatî qet nema kes ne çûn e ne hebûn e
13. Li etrafan dinêrim heçî tiştê dibînim
Bigirî û fîğan î n hewar û hem enîn in
14. Tu gundek qet nemaye digel dar û beran tev
Li dor gundan ne xuyaye dar û ber û heywan tev
15. Hêlîn û war xera bûn em jî mane li ortê
Li her derê tang û top ditirsîn em ji ortê
16. Ev çî top firok in li van waran bi hêrsan
Bi çûndin û bihatin êrîş hanîn Kurdistan
17. Xuda heqan nehêle ustadê baş û nazik
Em jî ji wan ditirsîn wek weşê Tîc û Tacik
18. Qulinga derd û kerban rêwîka deşt û zozan
Tu pirs ke ji bab û kalan ehwalê qewmê Turan
19. Temamê xelkê dinya dibûn serbest û azad
Ji bil qewmê di Kurdan diman mehrûm û bê dad
20. **Xuldî** ji bo te bêje zilm û hirçîtîya wan
Xelkê Tûran neda wan heqê ziman û ezman
21. Qulinga xêr û bêran giran e derdê Tûran
Bi tang û top û bomban êrîş hanî Kurdistan
22. Evan weş û barbarî di nav dinyayê Tûran
Heqê muzîk û lisan qebûl nakin bo Kurdan
23. Ne serbest û azadî ne komar û rûzgarî⁴
Nadin ewan tu caran heqê xebat û karî
24. Qulinga baş û qencî guhdêr e gotinê min
Bi ah û zar û fîğan beyan ke gotinê min
25. Weqta ku gelê Kurdan dikir de'wa heqê xwe
Hicûm hanîne ser wan bi barbar û weşê xwe

26. Gundê Kurdan talan kir şewtandî dar û heywan
Qe xanîkî nehiştin şewtand û kuştin insan
27. Qulinga xweş-seda'ê ez heyrana dengê te
Bi 'ibret tu binêre bibin qurban ji bo te
28. Kûrê Tûran hicûm kir bi tank û hem firokan
Di kuştî kal û pîran bi gâz û hem bi topan
29. Gundan hemî şewtandin tevî xan û beraqan
Dar û beran şewtandin tevî mal û heywanan
30. Ev reşîya te dîtî di nava gund û dehlan
Kes nexuyaye li ortê newal û hem çîyan da
31. Bûk û qîza Kurdistan Liciya min a pir hêja
Çar teref bû agir dûman çûbûne bi rica
32. Qulinga xelkê Kurdan bi ah û kerb û fîğan
Xelkê Liciya te kuştin tevî mamosta çûkan
33. Şeş roj temam şewtandin dora Licê wan sendin⁵
Nêştin⁶ kesek ku bêtin digel xelkê xeber din⁷
34. Hewara Xelkê Licyan tenê mabûn Yezdan e
Dikir hewar û fîğan dest rakirin Xudan e
35. Di kuştin karkerê xort digot evan Pekekan
Oğretmen û oğrencî tevdek mehsûr ew diman
36. Çi rojekî tarî bûn ji bo bûka Kurdistan
Xelkê Licya delalî dihat kuştin li çolan
37. Serserê wan dibarîn bomba û gâz û kîmya
Dihat kuştin jin û mêr li nav begçan û rîya
38. Qulinga firr û bazan tu fir de xweş bi bazan
Li warê xwe binêre sîsebanan bi nazan
39. Hawîrdorê wê reş bûn çî kû şewtî temami
Nema insan û heywan ji ortê rabû canî
40. Insan dikuştin insanan ji bo heq û ezmanan
Ezmanê ku Xuda da kûrê Tûran neda wan
41. Heqê heyatê nîne ji geyrê xelkê Tûran
Ne heq û ne xebardan ne milk û mal û wicdan
42. Qulingo ey qulingo bake teyr û tirûran
Bira bicivin li hev ew çêkin civata teyran
43. Bi her deng û zimanî bi xwendin û fîğanan

- Gazî bikin Yezdan e ji bona gelê Kurdan
44. Belkî Xuda'ê Barî niyaz û hem du'a we
Qebûl ke hem xelas ke gelê Kurdan ji bo we
45. Fir din bi rast û çep ve bi hawar û bi zarîn
Bi awaz û bi dengên hûn ban kin Rebbê jorîn
46. Di'a we pir meqbûl e çunku hûn bê gunah in
Boy xatirê we teyrên belkî em jî xelas bin
47. Çi kû alkar nema ye di nava qewmê dinya
Koma milletê dinya hevalî wehşê dinya
48. Nebû alkar ji bo me qulinga xweş-seda'ê
Dibûn alkarê zalim komara vê dinya'ê
49. Qulinga pir delalî digot mamosta **Xuldî**
Ez im hevalê derdan ji bona gelê Kurdî
50. Welê mamosta zanî gote gelî bibin yek
Çêkin civata rengîn bibin wek destekî yek
51. Bi yekbûnê û xebatê ev îşê ha wê çê be
Bi sîlah û dîplomat bi Ewropa wê çê be
52. Xebat kin hem di'a kin êrîş kin hem di'a kin
Selam bigrin di'a kin bibin yek hûn di'a kin
53. Em tev gazî Xuda kin bibên Hûma û Yezdan
Xelas ke tu ji zilmê temamê xelkê Kurdan
54. Bi dengê dawudî tu qulinga rûh û canan
Fîğan bide li erdan hetanî nav ezmanan
55. Hewar bike ji bo me ji bona heqê insan
Rabin seyrê melek tev di'a bikin ji Yezdan
56. Bêjin eva qulingek şêrîn û nazenîn e
Dike gazî dikale fîğan û hem zarîn e
57. Ji bo xelkê bindestan qe malê wî tunîn e
Ser û nûklê xwe rakir bi bal 'erşê jorîn e
58. Digot ya Reb xelas kî gelê Kurdan ji zilmê
Ji kuştin û şewtandin tu derxe wan bi rehmê
59. Qehhar û Zu'l-celalî ji bo neyarê zalim
Bi qehr û hem gezeb ke Tûranê wehşê zalim
60. Quling bi hevra rabin li dora beytu'l-me'mûr
Bikin di'a ji bo me bibin temamî mesûr
61. Xuda ya Reb bidî tu serbestî û azadî
Ji bo xelkê Kurdistan gelê **Xuldî** û Kurdî

ENCAM:

Di edebîyata cîhanê de fabl cureya naskirî û berbelav e. Dema em li edebîyata Kurdî ya Kurmancî jî mêze dikin em rastî cureya fablê tên. Li gor agahîyên li ber destê me di edebîyata Kurmancî de nimûneyên ewil ji aliyê Feqîyê Teyran ve hatine dayîn. Piştî Feqî gelek kesên din fablên menzûm û pexşan nivîsîne. Di edebîyata Kurmancî de hat dîtin ku herî kêr ji aliyê 13 helbestvanên Kurmancî ve fablên menzûm hatine nivîsîn. Ji aliyê van 13 helbestvanan ve 42 fablên menzûm hatine nivîsîn. Di nav van fablên Kurmancî hem kêşa erûzê hem jî ya birgeyî hatiye bikaranîn. Herwiha helbestvanê ku herî zêde fablên menzûm nivîsîye Osman Sebrî ye. Me di vê xebatê de 11 fablên Osman Sebrî tesbît kirin. Herwiha Şêx Eskerî berhema xwe ya bi navê “Iqdê Durfam” bi tevahî weke fableke menzûm nivîsîye. Mela Xalid jî dîsa bi 581 malikan fableke menzûm nivîsîye. Seydayê Tîrêj fabla xwe bi teşeyê cuda weke danberhevekê nivîsîye.

Dema em li fablên Kurmancî mêze dikin, gelemperî ajal bi ajalan re diaxivin an jî helbestvan bi ajalan re diaxive. Lê kêr be jî tiştên derveyî mirov û însanan jî di fablên Kurmancî de weke leheng cih digirin. Di van menzûmeyan de gelek ajal weke lehengên fablê derdikevin hemberî me weke; Bilbil, rovî, dîk, gur, çeql, ker, quling, mirîşk, şêr, kevjal, deve, kew, mişk, pisîk, mar, meymûn, qijnîk û mêşhingiv. Herwiha ji bilî ajalan di fablên Kurmancî de gul, mû û av jî weke lehengên fablan derdikevin hemberî me.

Dema mirov li gelemperîya fablên cîhanê mêze dike tê xuyan ku ji bo armançê û ji bo peyama dayînekî hatine nivîsîn. Carinan ev peyama vegotina başî û xerabîyê ye carinan şîretdayîn, carinan jî vegotina fikreke şexsî ya nivîskar bi xwe ye.

Di edebîyata Kurdî de jî em rastî fablên tesewîfî, fablên ji bo dersdayînê, fablê ji bo xweş-wext derbaskirinê û rastî fablên siyasî tên.

Seyda Mela Xalidê Xuldî jî du fablên menzûm nivîsîne. Ev her du helbestên wî yên bi navê “Xem û Kederê Me Bela Dibin bi Xeberdan û Mijûlîya Teyran û Qulingan ra” û “Mijûlîya Qulingê Wekîlê Teyran bi Xuldîyê Dilbirîn ra” di cureya fablê de ye û bi tevahî ji 82 malikan pêk hatine. Di wezna helbesta wî ya bi navê “Xem û Kederê Me Bela Dibin bi Xeberdan û Mijûlîya Teyran û Qulingan ra” şikestin çêbûye û ji aliyê wezbê ve bi qusûr e. Helbesta wî ya bi navê “Mijûlîya Qulingê Wekîlê Teyran bi Xuldîyê Dilbirîn ra” jî ji serî heta dawî bi 14 kîteyî hatiye nivîsîn.

Di fablên Xuldî de jî em rastî peyameke veşartî tên ku ew dixwaze gelê xwe bi rêya Qulingê hişyar bike û rewşa welat ji bo wan bide zanîn. Ew tiştên ku Xuldî bi awayekî aşkere nikare bibêje an jî nabejê bi rêya fablê tîne ziman.

ÇAVKANÎ:

Altan, A., Metin, G., Babadağ, O., Polat, F. (2021). *Türk Dili ve Edebiyatı 1*. Ankara: Ankara Meb. Yayınları.

Aşan, E. G. 2021, ‘Seyda Molla Halid Korkusuz’un İlmî ve Edebî Kişiliği, *e-Şarkiyat*, Cilt 13, hej. 3, n.r. 1071-1089.

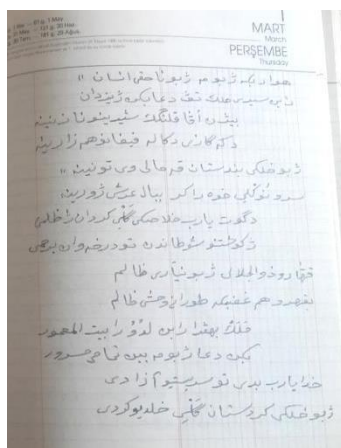
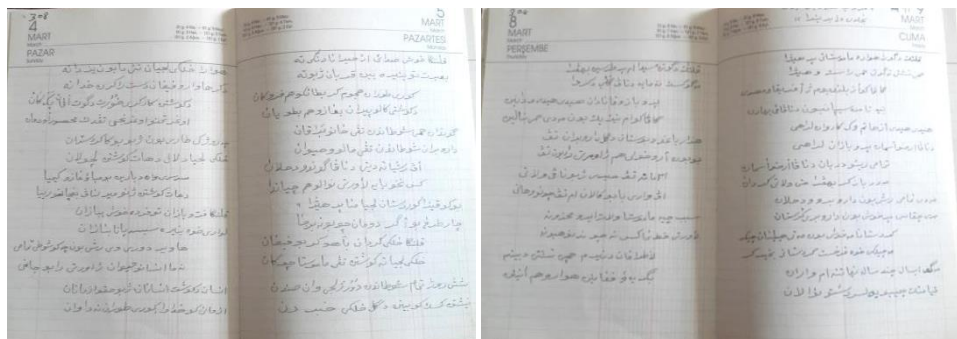
Bernamegeh. (2019). <https://www.bernamegeh.org/2019/08/18/jiyana-sebri-botani/> (dema gihandinê: 19.02.2022)

Bişaroğlu, S. (2021). *Di Edebîyata Kurdî de Mesnewîyek “Eshabê Kehf”ê*. Ashâb-ı Kehf Şehri Lice (Tarih, Edebiyat, Kültür) Sempozyumunda Sunulan Bildiri. Dicle Üniversitesi. Diyarbakır, Türkiye, 26-28 Mayıs.

Botanî, S. (2002). *Şîn û Şadî*. Stockholm: Weşanên Nefel.

Cegerxwîn. (2018). *Ronahî li Pey Tarîyê ye Cilda I*, Diyarbakir: Weşanên Lîs.

Pêvek 2: Rûpela dawî ya Helbesta Fabl ya Seyda Mela Xalidê Xuldî.

Perawêz:

- 1 Ev her du helbest di dîwana Seyda Mela Xalidê Xuldî de di rûpelên 74 û 155an derbas dibin.
- 2 Ev helbesta Xuldî di dîwana wî ya Kurdî de di nav rûpelên 300-302an de cih digire.
- 3 Ev helbesta Xuldî di dîwana wî ya Kurdî de di nav rûpelên 303-311an de cih digire.
- 4 Rizgarî.
- 5 Distendin.
- 6 Nehîştin.
- 7 Xeber bidin.
- 8 Pêvek ji Dîwana Kurmançî ya Xuldî hatine girtin.

KURMANCİ EDEBİYATINDA MANZUM FABLLAR VE XULDÎ'NİN FABL ÖRNEĞİ

ÖZET:

Fabl, insanların yerine hayvan, bitki ve insan dışında ki varlıkların konuştuğu, hareket ettiği bir yazı türüdür ve az da olsa insanlarında içinde olduğu fabllar vardır. Fabllar genellikle öğretmek, öğüt vermek ve çocuklar için yazılır. Klasik, halk ve modern edebiyatı içinde fabl türüne rastlamak mümkün. Fabl dünya literatüründe de revaç bulmuş ve bu türle birçok eser yazılmıştır. Klasik Kürt ve halk edebiyatlarına bakıldığında manzum fabl tarzında yazılmış şiirlerin de olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada Seyda Mela Xalidê Xuldî'nin "*Xem û Kederê Me Bela Dibin bi Xeberdan û Mijûlîya Teyran û Qulingan ra*" ve "*Mijûlîya Qulingê Wekilê Teyran bi Xuldîyê Dilbirîn ra*" adlı şiirleri değerlendirilip Kurmancci lehçesiyle yazılmış fabl şiirler üzerinde de durulacaktır.

Seyda Mela Xalidê Licewî 1940 yılında Lice'de dünyaya gelmiş ve 2011 yılında İzmir'de vefat etmiştir. Seyda Mela Xalidê Xuldî, birçok âlimden ders almış ve icazetini Müderis Şêx Ebdilkerîm'den almıştır.

Licewî birçok türde eser yazmış; bu eserlerden biri de Kürtçe yazmış olduğu Divanî'dir. Divanında genellikle Xuldî mahlasını kullanmıştır. Bu Divanî hacim açısından yeterince büyüktür. Divanında yer alan "*Xem û Kederê Me Bela Dibin bi Xeberdan û Mijûlîya Teyran û Qulingan ra*" ve "*Mijûlîya Qulingê Wekilê Teyran bi Xuldîyê Dilbirîn ra*" adlı manzum şiirleri fabl türünde olup beyitlerle yazılmıştır. Klasik Kürt edebiyatına bakıldığında fabl türünde yazılan şiirlerin fazla olmadığı görülmektedir. Bu nedenle bu tür şiirlerin ayrı bir yeri vardır. Xuldî'nin bu şiiri henüz latinize edilmemiş ve herhangi bir yerde basılmamıştır ve bu çalışmamızda bu eser ilk kez sunulup tanıtılacaktır.

Bu çalışmanın sonunda Xuldî'nin bu eseri el yazması ve latin alfabesiyle verilecektir. Bu çalışmada Xuldî'nin şiiri şekil ve içerik açısından değerlendirilecektir. Bununla birlikte Kurmanci lehçesiyle yazılmış klasik şiirler ve halk edebiyatı tarzında yazılmış vezinli ve kafiyeli Kurmanci fabllar üzerinde de durulacaktır. Fabl türünde yazılan bu şiirler tespit edilip fabllar şekil açısından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelime: Seyda Mela Xalidê Licewî, Xuldî, Fabl, Kurmancca Edebiyatı, Manzum.

POETIC FABLES IN KURMANJİ LITERATURE AND THE EXAMPLE OF XULDÎ'S FABLES

Abstract:

Fable is a type of writing in which animals, plants and non-human beings speak and act instead of humans, and it is a part of humans, albeit to a lesser extent. Fables are often written to teach, counsel, and for children. It is possible to come across the type of fable in classical literature, folk literature and modern literature. Fable has also found popularity in the world literature and many works have been written in this genre. When we look at the classical Kurdish literature, it is seen that there are poems written in fable style.

In this study, Seyda Mela Xalidê Xuldî's poems "*Xem û Kederê Me Bela Dibin bi Xeberdan û Mijûlîya Teyran û Qulingan ra*" and "*Mijûlîya Qulingê Wekîlê Teyran bi Xuldîyê Dilbirîn ra*" and poems written in Kurmancci dialect will be emphasized.

Seyda Mela Xalide Licewî was born in Lice in 1940 and passed away in 2011 in İzmir. Seyda Mela Xalidê Xuldî took lessons from many scholars and received her ratification from Müderis Şêx Ebdilkerîm.

Licewî wrote many kinds of works; One of these works is his Divan, which he wrote in Kurdish. In his Diwan he has mostly used the property of Xuldi and this Diwan is large enough in terms of its size. Two of his poems that have taken place in his Diwan are his poems entitled "*Xem û Kederê Me Bela Dibin bi Xeberdan û Mijûlîya Teyran û Qulingan ra*" and "*Mijûlîya Qulingê Wekîlê Teyran bi Xuldîyê Dilbirîn ra*". These poems of Xuldî were written in fable type and with couplets.

When we look at the classical Kurdish literature, it is seen that there are not many poems written in fable type. Therefore, such poems have a special place. This poem of Xuldî has not been latinized or published anywhere yet, and this work will be presented and introduced in this study.

At the end of this study, this work of Xuldî will be given in manuscript and in Latin alphabet. In this study, Xuldî's poetry will be evaluated in terms of form and content. In addition, classical poems written in Kurmanci dialect and Kurmanci fables with meter and rhyme written in folk literature will also be emphasized. These poems written in fable type will be determined and fables will be evaluated in terms of form.

Keywords: *Seyda Mela Xalide Licewî, Xuldî, Fabl, Kurmanji Literature, Manzûm.*